

PRI-LOG ISTORIJI BANAKA U BANJALUCI

U vrijeme Austrougarske i stare Jugoslavije u Banjaluci je bilo mnogo manjih i srednjih banaka, bilo da je njihovo sjedište bilo u Banjaluci, ili su bile filijale drugih banaka. Najjače banke bile su one koje su djelovale kao filijale banaka u Zagrebu i Sarajevu.

Filijala Ugarske banke bila je u zgradi gdje je danas smještena robna kuća ZENIT, odmah do zgrade gdje je bio hotel "Austrija". Na spratu ovog hotela bila je Okružna oblast, a neposredno poslije I. svjetskog rata - sjedište velikog župana Vrbaske oblasti. - Poslovanje Ugarske banke poslije rata preuzela je Jugoslovenska komercijalna banka.

Muslimanska banka imala je sjedište u zgradi ¹⁴ Hasedjinovića, preko puta Crne kuće. Upravnik prostor banke bio je na spratu, dok je u prizemlju bila blagajna i jedna kancelarija knjigovodstva.

Prva hrvatska štedionica preuzela je kapital Muslimanske banke i Hrvatske banke i štedionice. Sjedište banke bilo je u kući Milića, na početku ulice danas Moše Pijade. Prostorije banke nalazile su se u prizemlju.

Prva banjalučka štedionica bila je smještena u zgradi ⁶ Džinića, ali na spratu.

Srpski kreditni zavod imao je prostorije uz rijeku Crkvenu u jednoj staroj zgradi između ceste koja vodi na tržnicu i lijeve obale C-kvene. Bolje rečeno, nalazila se preko puta današnje radnje trgovačkog preduzeća METAL. Oko 1930. godine ova se banka preselila u zgradu Rajka Dimitrijevića. Bila je to dugačka zgrada na sprat, izgrađena još u vrijeme Austrougarske uprave. Mislim da se počela graditi oko 1913. do 1914. godine, a završena je u toku I. svjetskog rata. Prostorije Srpskog kreditnog zavoda

nalazile su se na I. spratu, dok je u prizemlju bila trgovina staklarskih i porculanskih proizvoda

U Banjaluci je Srpska centralna banka za BiH imala svoju podružnicu. Podružnica je bila smještena na desnoj obali riječice Crkvene, na početku ulaza u Bazistan. Nalazila se u tzv. Baumovoj zgradi, koja je bombardovanjem srušena u toku II. svjetskog rata. Prostorije su bile na spratu do 1929.godine, a potom u prizemlju do 1935. Krajem ove godine Podružnica se ponovno preselila na sprat. U ovoj banci radio sam kao činovnik od aprila 1914. do kraja 1936. godine. Isprva sam radio kao vježbenik, a potom kao bankarski činovnik na raznim poslovima. Od 1920.godine radio sam kao šef knjigovodstva. Broj bankarskih službenika 1914. godine kretala se od 5-7, ne računajući poslužitelja i čistačicu. Do juna 1914.godine upravnik Podružnice bio je Savo Bahić, a potom - Mihajlo Djukić, zamjenik generalnog direktora iz Sarajeva. Na toj dužnosti ostao u Banjaluci do 1920.godine. Poslije njega za upravnika je došao Atevan Kerkez, bivši činovnik Zemaljske banke u Banjaluci. Na ovoj dužnosti ostao do 1930. godine. Iza njega upravnik je bio, svega godinu dana, Zdravko Jovanović, viši činovnik Centrale iz Sarajeva. Čini mi se da je on imenovan da bi se djelatnost banke mogla normalno odvijati dok se ne nadje podesna ličnost koja će trajnije ostati. Tada je iz Mostara došao Ljubomir Bilić i na toj dužnosti ostao do početka 1936. godine. Poslije njegovog odlaska u Beograd, ja sam u 1936. godini vršio dužnost upravnika ~~ima~~ na toj dužnosti ostao do početka 1937.godine, odnosno, dok nisam prešao u Trgovinsko-industrijsku komoru za Vardarsku banovinu. Za upravnika je tada imenovan Pavle Bosiljčić, raniji činovnik. Niz godina unazad poslovanje banke je ^{stagniralo} ~~stagniralo~~, odnosno, naše podružnice. To se odražavalo i na broj bankarskih činovnika. Čak nismo ni imali posebnog prokuristu za potpise. Jedini prokurista bio je upravnik, odnosno lice koje ga je zamjenjivalo. Godine 1930. bilo je šest bankarskih činovnika i taj se ~~broj~~ broj nije uopšte povećavao. Kao posljedica ekonomske krize, koja se odrazila

veoma nepovoljno na cjelokupno bankarsko poslovanje, a naročito na našu banku, pojedinci su tražili zaposlenja na drugoj strani. Umjesto onih koji su otišli, drugi se nisu zapošljavali. Na kraju, ostao je samo Bosiljčić kao upravnik i jedini činovnik i još jedan poslužitelj.

U bankarskom poslovanju naše Podružnice u Banjaluci ~~posebno~~ posebnu ulogu imao je Cenzorni odbor. Djelovao je kao savjetodavni organ i rješavao pitanja dodjele kredita do visine od 50.000 dinara. Davali smo samo kratkoročne kredite. Korisnici su bili skoro isključivo trgovci Babić, Gruberović, Vuko Grahovac, Jovo Surutka, Stričević, Milanović i drugi. Uglavnom, bili su to trgovci tzv. srpske trgovačke čaršije, akcioneri Srpske centralne banke. Davani su krediti i trgovcima sa okolnog područja, a i zemljoradnicima. Za razliku od trgovaca, zemljoradnici su dobivali kredite u manjem obimu, najviše 30.5000 dinara. Kredite su mogli dobiti ukoliko su imali dobre garante, ili ukoliko su vršili uknjiženje svojih nekretnina (intabulacija). Kao i kod svih ostalih banaka, pokriće je bilo dvostruko. Primala se i zlatnina kao pokriće, kao i vrijednosni papiri, naročito akcije.

Još od vremena Austrougarske uprave radno vrijeme je iznosilo 8 radnih sati. Radilo se dvokratno od 8-12 i od 14-18 sati. Radilo se duže samo onda ako je bilo potrebno. To se naročito odnosilo na poslove oko izrade bilansa. Ovaj produženi rad bez obzira na utrošeno radno vrijeme nije se posebno plaćao. Jedino su se davale godišnje nagrade bankarskim činovnicima prema ocjenama koje je davao upravnik. Te nagrade davale su se kao stimulans za rad, a ne kao naknada za rad oko izrade bankarskih bilansi. Ukoliko je bilo potrebno, radilo se i duže samo da bi se bankarski poslovi mogli ažurirati. Poslovi su bili dosta naporni, jer se nastojalo da svako radno mjesto bude optimalno iskorišćeno.

Sredinom 1919. godine uvedeno je jednokratno radno vrijeme u trajanju od 6 sati. Radilo se od 8 do 14 sati, izuzev

u vrijeme izrade poslovnih bilansi. U polugodišnjoj bilansi radilo se 4 sedmice po dva sata duže, a za godišnju bilansu - 6 sedmica, krajem godine. Obračunski period kod naše banke bio je trajanje kalendarske godine.

Sve bankarske kuće, odnosno svi novčani zavodi, imale su i tajnik rezervni fond. Takav tajni rezervni fond obrazovao se na taj način što se nije iskazivao sav prihod. Jedna određena suma uvijek je ostavljana u rezervi da bi se s njom pokrili eventualni gubici. Ako je, na primjer, poslovanje u jednoj kalendarskoj godini bilo neuspješno, tada se intervenisalo s ovim tajnim rezervnim fondom da se u očima javnosti ne bi izgubio poslovni ugled. Na taj način od očiju javnosti prikrivalo se pravo stanje stvari, odnosno ~~skrivalo~~ skrivalo da bankarsko poslovanje nije bilo uspješno. Takvi tajni rezervni fondovi mogli su se koristiti u druge svrhe, ali pod uslovom da se za takav rad dobije odobrenje od centralne bankarske instance. O ovom tajnom fondu nije se govorilo ni na skupštinama akcionera. O njemu je znali su samo oni koji su sačinjavali upravni odbor banke, odnosno uža grupa akcionera.

Radi praćenja uspješnosti bankarskog poslovanja svakog mjeseca radjene su i mjesečne bilanse. Tako se uvijek znalo u kom je obimu poslovanje bilo uspješno ili neuspješno. Ove bilanse služile su samo za internu kontrolu rentabilitetax poslovanja. U našoj filijali nije bilo akcija u većem obimu. Akcije kao vrednosni papiri, bile su uglavnom kod centrale u Sarajevu, koja je inače vodila cijelu politiku našeg novčanog zavoda. Kod nas su se uglavnom nalazile državne obligacije i nakit koji je bio pohranjen ili koji je bio dat kao zalog za kredite. Primali smo i uloge na štednju. Ulozi na štednju kod naše filijale bili su dosta značajni. Jedno vrijeme, u priodu 1927 - 1930. godine, imali smo 17-19 miliona dinara, ne računajući uloge na tekućim računima. S obzirom na ovu masu finansijskih sredstava, bili smo među najjačim filijalama u Bosni i Hercegovini u pogledu visine novčanog kapitala.

Povlačenjem stranih banaka s našeg područja poslije završetka I.svjetskog rata, a i stranog trgovačkog i industrijskog kapitala, kupovale su se njihove akcije i vrednosni papiri druge vrste. U kupovini vrednosnih papira ni naša banka nije bila izuzetak. Kupovane su akcije onih industrijskih preduzeća u našoj zemlji čije su akcije imale strane banke. Na taj način uvećavao se obim posjedovanja vrednosnih papira, a s tim se uvećavao i obim učešća u industrijskom kapitalu. Trend razmaha bankarskog poslovanja zaustavila je velika ekonomska kriza, koja se najviše odrazila na naše bankarsko poslovanje u periodu 1931. do 1935. godine. U vrijeme velike ekonomske krize uslijedilo je masovno povlačenje uloga na štednju. Međutim, ma koliko je to imalo odraza na visinu kapitala, to nije našu banku u takvom stepenu pogodilo da bi došlo do odgode isplate. Svima smo vraćali njihove uloge, jer smo bili u polosvanju prilično likvidni. Posebno bih želio napomenuti da je bilo ulagača pod šifrom s ulozima od oko 50.000 dinara i više. Bili su to oni koji su od očiju javnosti prikrivali visinu svog ekonomskog bogatstva, mada je u bankarskom poslovanju bila stalno uvriježena praksa da se o visini uloga pojedinaca niko nesmije obavještavati. Bolje rečeno, bila je zagarantovana tajnost svih uloga.

Sve naše akcije glasile su na ime, a ne na donosioca. Banka je htjela na taj način da kontroliše vlasništvo akcija. Međutim, mnogi su akcije upisivali na ime svoje djece. Ulozi su stalno rasli do 1931.godine, a od od te godine uslijedio je nagli pad. Bilo je i vezanih akcija po pet u komadu. Nominalna vrijednost svake akcije iznosila je 200 dinara. Pravni zastupnik naše filijale u Banjaluci bio je advokat Ivanišević dr.Dušan. Kod njega je kao namještenik radio i Stevo Moljević. Advokatsku kancelariju, po odlasku Ivaniševića iz Banjaluke, preuzeo je Stevan Moljević. Advokatska kancelarija nalazila se u današnjoj ulici Moše Pijade, na mjestu gdje se sada nalazi u izgradnji nova velika robna kuća.- Bila je to prva kuća iza one na uglu, na desnoj strani ulice, gledajući od Kastelovog čoška. Advokatska kancelarija nalazila se na spratu.

Moljević se oženio sa Sunaričkom, ali miš nije poznato u kakvom je ona bila srodstvu s dr. Jozom Sunarićem, poznatim političarom za vrijeme Austrougarske i stare Jugoslavije, koga je nacionalizam doveo da postane doglavnik Ante Pavelića. Znam samo da je njegova žena imala jednu rođaku, koja se udala za učitelja u Kotorvaroši.

Srpska centralna banka fuzionisala se 1922. godine sa Srpskom privrednom bankom. Od tog vremena naziv je bio: Srpska centralna privredna banka u Sarajevu. Kao njena filijala, tako smo i poslovali. U ograničenom obimu vodili smo i devizno poslovanje vezano za davanje kratkoročnih kredita za uvoz i izvoz roba. Sjećam se da smo kratkoročne kredite davali trgovcima koža, krzna, jaja, drva i tome sl. Kratkoročne kredite koristili su Vladislav Babić, Ilija Ljubibratić i mnogi drugi. Svi su se ~~oh~~ bavili ~~trgovinom~~ većeg obima, obično na području Bosanske krajine pa i šire..

Za vrijeme austrougarske uprave za uloge na štednju plaćala se kamata od 4-5%, dok se za date kredite uračunavala kamata od 6,5 do 8%. Poslije završetka I. svjetskog rata i uspostavljanja države SHS, kamata je neko vrijeme ostala ista. Međutim, ubrzo je postala znatno viša, naročito pred zamjenu krunskih novčanica dinarskim. Kamate su se povisile, bolje rečeno, skoro udvostručile. Za kredite smo, koliko se sjećam, zaračunavali kamatu od 16 do 18%, dok smo na uloge za štednju davali kamate od oko 8%. Osim davanja kredita, bavili smo se i reeskontnim kreditima, davanjem lokalnim bankama u Bos. krajini. Dobro se sjećam da su reeskontne kredite uzimale banke u Bos. Dubici, Bos. Gradišci, Bos. Krupi, Bos. Novom, Prijedoru, Sanskom mostu i Ključu.

Poslije završetka I. svjetskog rata, u prve dvije godine, bile su u zvaničnoj upotrebi i krunske novčanice. One su gubile iz dana u dan svoju vrijednost. Zbog gubljenja vrijednosti krune, trgovci su se posebno nastojali dočepati dinarskih novčanica, jer je vrijednost dinara

bila veća od razmjere po kojoj se kasnije vršila zamjena. Pošto su se krunske novčanice nalazile u upotrebi, a dolazilo je do stalnog ubacivanja novih kruna na tržište, uslijedilo je biljegovanje novčanica. Biljegovanje kruna, a potom i markiranje, vršeno je u državnim ustanovama. Dobro se sjećam da se u Banjaluci vršilo biljegovanje u Okružnoj oblasti, Gradskom i Sreskom kotarskom uredu i u upravi filijale pošte. Biljegovanje su sa štambiljima vršile i vojne jedinice. Zamjena novčanica izvršena je sredinom 1922.godine.

U Banjaluci je, kako u tom periodu, djelovalo po deset-tak banaka sa sjedištem u Banjaluci, sa filijalama drugih banaka, pretežno iz Sarajeva i Zagreba. Hrvatska zadružna štedionica bila je u ulici Fra Grge Martića, kod župne crkve. ^{Sem}~~Sve~~ ove banke postojale su još neke hrvatske banke sa sjedištima u Sarajevu ili Zagrebu, koje su se spajale i povezivale međusobno.

Banjaluka, 17. juni 1978.godine

(Puhalo Milan)

Arhiv Rep. Srpske D. Luka